Puntaroivista kansalaiskeskusteluista apua oikeudenmukaiseen kestävyysmurrokseen

Maija Setälä, professori, valtio-oppi, Turun yliopisto, maiset@utu.fi

Kestävyysmurros herättää kysymyksiä oikeudenmukaisuudesta

Käsillä oleva kestävyysmurros edellyttää nopeita toimenpiteitä, joilla on monenlaisia merkittäviä vaikutuksia ihmisten arkeen. Lisäksi murrokseen liittyy taloudellisia intressiristiriitoja. Kestävyyteen pyrittäessä vastakkain ovat nykyäänestäjien taloudellinen hyvinvointi ja tulevien sukupolvien oikeudet ja hyvinvointi. Mutta kyse ei ole vain sukupolvien välisestä oikeudenmukaisuudesta, sillä ekologisen kestävyyden edellyttämät muutokset kohdistuvat tiettyihin väestöryhmiin ja elinkeinoihin voimakkaammin kuin toisiin.

Tästä syystä ekologista kestävyyttä edistävä päätöksenteko on usein vaikeata edustuksellisissa demokratioissa, joissa edustajat pyrkivät tekemään äänestäjiään miellyttäviä päätöksiä. Lisäksi esimerkiksi ilmastonmuutoksen liittyvät politiikkatoimet edellyttävät luonnontieteellistä tietämystä ja toisinaan hyvinkin monimutkaista tekniikan tuntemusta. Toisaalta asiantuntijuuteen perustuva teknokraattinen hallintokaan ei ole riittävä ratkaisu kestävyysmurrokseen. Myös punnittuun ja tutkittuun tietoon perustuva päätöksenteko voi saada aikaan voimakkaita vastareaktioita niissä väestöryhmissä, joiden elämään päätökset vaikuttavat.

Niin sanotuissa *puntaroivissa kansalaiskeskusteluissa* tuodaan yhteen eri lähtökohdista tulevia kansalaisia. Puntaroivan kansalaiskeskustelun osallistujat rekrytoidaan satunnaisotannan avulla, jotta kaikilla kansalaisilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet tulla kutsutuiksi keskusteluun. Lisäksi usein käytetään kiintiöintiä eri väestöryhmien edustuksen varmistamiseksi. Osallistujille maksetaan myös palkkio osallistumisesta.

Keskustelujen tueksi osallistujat kuulevat asiantuntijoita, ja keskustelut käydään moderoiduissa pienryhmissä. Esimerkiksi kansalaisraati, konsensuskonferenssi, kansalaiskokous (*Citizens' Assembly*) ja deliberatiivinen mielipidetutkimus (*Deliberative Polling*) ovat laajasti käytössä olevia puntaroivan kansalaiskeskustelun muotoja.

Ilmastopolitiikkaa koskevat kansalaiskeskustelut

Puntaroivan keskustelujen menettelyjä on käytetty viime aikoina useissa eri Euroopan maissa ilmastopolitiikkaa koskevan päätöksenteon tukena. Ranskassa järjestettiin syksyllä 2019 kansalaiskonventti ilmastokysymyksistä (*Convention Citoyenne pour le Climat)*. Konventissa 150 satunnaisotannalla valittua kansalaista kokoontui keskustelemaan toimista Ranskan hiilidioksidipäästöjen vähentämiseksi 40 prosentilla vuoteen 2030 mennessä. Kansalaiskeskustelun koollekutsumisen taustalla oli keltaliivien protestiliike, joka toi esille ilmastotoimiin liittyviä oikeudenmukaisuuskysymyksiä. Kansalaiskeskustelu luovutti

ehdotuksensa hallitukselle tammikuussa 2020, ja keskustelun tuotokset viedään kansanäänestykseen, hallituksen valmisteluun tai suoraan toimeenpantaviksi.

Vuoden 2020 tammi-maaliskuussa Britanniassa toteutettiin ilmastonmuutosta käsittelevä kansalaiskokous (*Citizens' Assembly on Climate Change)*, jossa 110 satunnaisesti valittua kansalaista kokoontui neljänä viikonloppuna keskustelemaan toimista hiilineutraalisuuden saavuttamiseksi vuonna 2050. Kansalaiskokous kuuli asiantuntijoita, puntaroi eri näkökulmia ja teki toimenpide-ehdotuksia, jotka toimitettiin parlamentin valiokunnille käsiteltäväksi.

Ilmastotoimia koskevia kansallisen tason kansalaiskeskusteluja on toteutettu tai suunnitteilla myös muun muassa Irlannissa ja Tanskassa. Useissa maissa on järjestetty myös alueellisia tai paikallisia ilmastotoimia koskevia kansalaiskeskusteluja.

KAISU-kansalaisraati

Myös Suomessa on kokeiltu puntaroivaa kansalaiskeskustelua ilmastopolitiikan valmistelussa. Turun yliopiston tutkijat järjestivät ilmastotoimia käsittelevän kansalaisraadin huhtikuussa 2021 ympäristöministeriön ja ilmastopolitiikan pyöreän pöydän toimeksiannosta. Kansalaisraadin tehtävänä oli käsitellä keskipitkän aikavälin ilmastosuunnitelmaan (KAISU) mahdollisesti tulevia toimenpiteitä. Käsiteltäviksi valikoitui 14 toimenpidettä, jotka liittyivät liikenteeseen, asumiseen ja ruokaan. Kansalaisraadin tehtävänä oli puntaroida näitä toimenpiteitä oikeudenmukaisuutta ja vaikuttavuutta ja laatia puntaroinnin perusteella julkilausuma.

Kansalaisraadin osallistujat kutsuttiin satunnaisotoksesta. Raati muodostettiin vapaaehtoisiksi ilmoittautuneiden joukosta siten, että se edusti väestöä mahdollisimman hyvin iän, sukupuolen, asuinpaikan sekä tulotason suhteen. 33 henkilöä osallistui koko kolmepäiväisen kansalaisraadin ajan, ja näille maksettiin 150 euron korvaus. Keskustelut käytiin verkossa Zoom-sovelluksen välityksellä. Osallistujat kuulivat asiantuntijoita ja puntaroivat kysymyksiä sekä pienryhmissä että koko raadin kesken. Kansalaisraati laati tehtävänantonsa mukaisesti julkilausuman, jossa se otti kantaa yksittäisiin toimenpiteisiin ja esitti joitakin yleisiä huomioita.

Raadin kannanotossa ilmaistiin valmius toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi, mutta samalla kannettiin huolta ilmastotoimien vaikutuksista yksittäisiin kansalaisiin ja eri alueisiin. Kansalaisraati onnistui tehtävässään hyvin. Osallistujien omien arvioiden perusteella kansalaisraadissa arvioitiin oikeudenmukaisuutta monipuolisesti eri näkökannoista. Lisäksi keskusteluissa kunnioitettiin ja kuunneltiin erilaisia näkemyksiä.

Raatiprosessia ja julkilausumaa esiteltiin ilmastopolitiikan pyöreässä pöydässä ja hyödynnetään KAISU:n laadinnassa. KAISU-kansalaisraati oli ensimmäinen Suomessa järjestetty ilmastotoimia koskeva puntaroiva kansalaiskeskustelu. Kooltaan ja kestoltaan se oli pienimuotoisempi kuin monet vastaavat eurooppalaiset keskustelut. Kuitenkin se osoitti selvästi sen, että kansalaiskeskustelut pystyvät käsittelemään rakentavasti kestävyysmurrokseen liittyviä vaikeita kysymyksiä ja sovittelemaan yhteen eri näkökantoja.

Lopuksi

Kestävämmän yhteiskunnan tavoite edellyttää oikeudenmukaisuutta eri yhteiskuntaryhmien välillä. Puntaroivat kansalaiskeskustelut voivat edesauttavat eri näkökulmien yhteen sovittamista ja näin lisäämään päätöksenteon legitimiteettiä. Tutkimukset osoittavat nimittäin, että kansalaiset luottavat kansalaiskeskusteluissa tehtyihin arvioihin myös polarisoituneissa asiakysymyksissä.

Puntaroivat kansalaiskeskustelut ovat yksi siis yksi tapa luoda yhteistä käsitystä siitä, mitä oikeudenmukainen kestävyysmurros tarkoittaa eri konteksteissa. Toki tärkeää on pohtia myös sitä, miten puntaroivat kansalaiskeskustelut suhteutuvat ja vaikuttavat päätöksentekoon. Yksi tapa varmistaa kansalaiskeskustelujen kytkös päätöksentekoon olisi ottaa kansanedustajat mukaan keskustelemaan yhdessä kansalaisten kanssa.

LISÄTIETOJA:

https://sites.utu.fi/kansalaisraati/

https://paloresearch.fi/ratkaisut/